

УДК 821.133.1-98

Оксана КОВАЛЬЧУК,

*старший викладач кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобиць) oksanafrench@ukr.net*

РОМАНТИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ФІЛОСОФСЬКА ТЕМАТИКА КАЗКИ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»

У статті висвітлено та проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо філософського сенсу казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц» та символіки її образів. Стаття акцентує увагу на найхарактерніших рисах творів Сент-Екзюпері, а саме – вдалому переплетенні ідей романтизму, реалізму та модернізму; філософічності, алегоричності та символічності його прози. Розкрито багатогранність світобачення письменника, висвітлено його думки та ідеї щодо суті речей, віри у великий духовний та інтелектуальний потенціал людства. На основі узагальнення досліджень розкрито та обґрунтовано проблему казкового та реального у творчості Антуана де Сент-Екзюпері.

Ключові слова: казка, романтичні традиції, філософський сенс, образ-символ.

Лит. 9.

Oksana KOVALCHUK,

*Senior Lecturer, Department of Romance Philology and Comparativistics,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) oksanafrench@ukr.net*

THE ROMANTIC TRADITIONS AND PHILOSOPHICAL SUBJECT MATTER OF ANTOINE DE SAINT-EXUPERY'S TALE «THE LITTLE PRINCE»

The article highlights and analyzes the views of Ukrainian and foreign scholars on the philosophical sense of Antoine de Saint-Exupery's tale «The Little Prince» and the symbolism of its imagery. The article focuses on the successful interplay of Romanticism's Realism's and Modernism's ideas as well as the philosophical, allegorical and symbolic aspects of his prose that constitute the most typical characteristics of Saint-Exupery's oeuvre. The complexity of the writer's world view including his beliefs, existential ideas and faith in humanity's great spiritual and intellectual potential is revealed. Based on the previous studies the issue of fact and fiction in Antoine de Saint-Exupery's works has been revisited and scientifically substantiated.

Key words: tale, romantic traditions, philosophical sense, image-symbol .

Ref. 9.

Оксана КОВАЛЬЧУК,

*старший преподаватель кафедры романской филологии и компаративистики
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) oksanafrench@ukr.net*

РОМАНТИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИИ И ФИЛОСОФСЬКА ТЕМАТИКА СКАЗКИ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»

В статье освещены и проанализированы взгляды отечественных и зарубежных учёных на философское значение сказки Антуана де Сент-Экзюпері «Маленький принц» и символику её персонажей. Статья акцентирует внимание на наиболее характерных чертах сочинений Сент-Эк-

зюпері, а именно – умелому переплетенні ідей романтизму, реалізму та модернізму; філософичності, аллегоричності та символічності его прози. Подчёркнута многогранность мировоззрения писателя, освещены его мысли и идеи о сути вещей, о вере в большой духовный и интеллектуальный потенциал человечества. Раскрыто и обосновано проблему сказочного и реального в творчестве Антуана де Сент-Экзюпері.

Ключевые слова: *сказка, романтические традиции, философское значение, образ-символ.*

Лит. 9.

Постановка проблеми. Антуан де Сент-Екзюпері – людина, яка за життя стала легендою, – мала, за словами одного з його вчителів, «воістину універсальний талант». Він був мислителем, поетом, ученим, пілотом, конструктором, винахідником. Сент-Екзюпері знайшов своє покликання в авіації і в літературі. Захоплення авіаційним ремеслом стало для нього джерелом поетичного натхнення, благодатним ґрунтом для його письменницького таланту.

Очевидним є те, що світоглядні позиції Антуана де Сент-Екзюпері реалізувались у його літературних творах. До найсуттєвіших рис, що притаманні прозі письменника, належать філософичність, аллегоричність та символічність. На прозі Екзюпері позначився вплив філософських ідей Паскаля, Тайяра де Шардена, Фіхте та інших світоглядних концепцій того часу.

Щодо тематики прози, то варто зауважити, що у Сент-Екзюпері звучать як теми, до яких уже зверталися в минулому (наприклад, дитинство), так і теми, що з'явилися лише в ХХ столітті (наприклад, антивоєнна тема). Існують також теми та ідеї, що дещо випереджають сучасників Екзюпері і справжньої актуальності набувають лише у наш час (наприклад, екологічна тема, ідея глобалізації) [4, 146].

Стаття акцентує одну з найхарактерніших рис творів Антуана де Сент-Екзюпері, а саме – вдале переплетення казкового та реального в його художній системі, що й чинить твори письменника цікавими, як для дорослих, так і для дітей. Твір «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері надійно ввійшов у шкільну програму із зарубіжної літератури. Однак в українському літературознавстві є не так багато праць, присвячених висвітленню мистецького світобачення Антуана де Сент-Екзюпері, зокрема аналізові художньої своєрідності його знаменитої казки, що й вказує на актуальність даної статті.

Аналіз досліджень. Відомостей про життєвий і творчий шлях Сент-Екзюпері не так вже й багато, хоча чимало дослідників звертались до його творчої спадщини. Серед них Андре Моруа у своїх «Літературних портретах», Марсель Міжо у праці «Сент-Екзюпері», що вийшла у Москві в 1965 році. Але важливу роль у дослідженні творчого шляху письменника займають його автобіографічні твори «Планета людей», яку автор-льотчик почав писати, вирвавшись із пазурів смерті, ще в лікарні. Ще одну сторінку творчого шляху письменника відкривають й такі його автобіографічні твори, як «Південний поштовий», «Маленький принц», «Нічний політ», «Лист заручникові» й інші. У них відображені не тільки філософські роздуми автора, а й його почуття та переживання, коли у фашистських таборах знаходився його товариш Леон Верт. Екзюпері змальовує також свою дружбу з Анрі Гійомом, пише про захоплення відважним льотчиком Жаном Мермозом [5, 73].

Мета статті – висвітлити романтичні традиції та філософський зміст творів Антуана де Сент-Екзюпері, зокрема особливості поєднання елементів казки та реальності у творі «Маленький принц»; розкрити філософську тематику казки та символіку її образів.

Виклад основного матеріалу. Казка «Маленький принц» характеризується виразними романтичними традиціями. По-перше, це вибір саме фольклорного жанру – казки. Романтики звертаються до жанрів усної народної творчості не випадково. Фольклор – це дитинство людства, а тема дитинства в романтизмі є однією з ключових тем [8].

Німецькі філософи-ідеалісти висунули тезу – людина рівна Богу в тому, що вона може, подібно Всевишньому, продукувати ідею і реалізувати її в дійсності. А зло в світі відбувається тому, що людина забуває про те, що вона подібна до Бога. Людина починає жити тільки заради матеріальної оболонки, забуваючи про духовні прагнення. Тільки дитяча душа і душа Художника не схильні до меркантильних інтересів і, відповідно, до Зла. Звідси у творчості романтиків простежується культ дитинства.

Але головна трагедія «дорослих» героїв Сент-Екзюпері не тільки в тому, що вони підпорядковані матеріальному світу, скільки в тому, що вони «розгубили» всі духовні риси і стали безглуздо існувати, а не жити в повному розумінні цього слова [3, 43–44].

Оскільки «Маленький принц» – це філософський твір, то автор ставить глобальні теми в узагальненому вигляді. Він розглядає тему Зла в двох аспектах: з одного боку, – це «мікрозло», тобто зло всередині окремо взятої людини. Це змертвіла і внутрішня спустошеність жителів планет, які уособлюють собою всі людські вади. І не випадково мешканці планети Земля характеризуються через жителів планет, побачених Маленьким принцом. «Земля – планета непроста! На ній сто одинадцять королів (в тому числі, звичайно, і негритянських), сім тисяч географів, дев'ять тисяч ділків, сім з половиною мільйонів п'яничок, триста одинадцять мільйонів честолюбців – разом близько двох мільярдів дорослих» [6, 89]. («La Terre – la planète n'est pas facile! Il y a cent onze rois (y compris, bien sûr, et Negro), sept mille géographes, neuf mille sept homes d'affaires, et un demi-million p'yanychok, les 311.000.000 ambitieux – avec environ deux milliards d'adultes»).

Цим автор підкреслює те, наскільки дріб'язковий і драматичний сучасний йому світ. Але Екзюпері зовсім не песиміст. Він вірить у те, що людство, подібно до Маленького принца, збагне таємницю буття, і кожна людина знайде свою дороговказну зірку, яка буде освітлювати його життєвий шлях.

Другий аспект теми зла можна умовно назвати «макрозлом». Баобабі – це персоналізований образ зла взагалі. Одне з трактувань цього метафоричного образу пов'язано з фашизмом. Сент-Екзюпері хотів, щоб люди дбайливо викорчувували у собі зло «баобабів», що загрожували розірвати планету на частини. «Стережіться баобабів!» – закликає письменник. Він сам ілюстрував казку, і коли дивився на корені цих дерев, які облупували маленьку планету, мимоволі згадуєш знак фашистської свастики. Сама казка була написана тому, що це була «річ невідкладна». Письменник часто повторював, що насіння лежить в землі до пори до часу, а потім проростає, і з насіння кедр – виростає кедр, а з насіння терну – терен. Потрібно, щоб проростали добрі насінини. «Адже дорослі спочатку були дітьми...». Люди повинні зберегти і не розгубити на життєвому шляху все те світле, добре й чисте в душі, що зробить їх нездатними до зла і насильства [7, 74].

Тільки людина з багатим внутрішнім світом, яка прагне духовного самовдосконалення, має право називатися Особистістю. На жаль, мешканці маленьких планет і планети Земля забули про цю просту істину.

Вперше тему особистості і натовпу у філософії виділив німецький філософ-романтик І. Фіхте. Він доводить, що всі люди діляться на обивателів (натовп) і художників

(особистість), за їхнім відношенням до матеріального (зло). Конфлікт між особистістю і натовпом важко піддається розв'язанню.

Дорослі ніколи не розуміють принца-дитини. Вони чужі один одному. Обивателі сліпі та глухі до поклику серця, пориву душі. Їх трагедія в тому, що вони не прагнуть стати Особистістю. «Серйозні люди» живуть у власному, штучно створеному світі, відгородившись від решти (у кожного своя планета!) і вважають його справжнім сенсом буття! Ці безликі маски ніколи не дізнаються, що таке справжня любов, дружба. З цієї теми випливає основний принцип романтизму – принцип двох світів [1, 43–47].

Тільки Художник здатний побачити сутність – внутрішню красу і гармонію навколишнього світу. Ще на планеті ліхтарника Маленький принц зауважує: «Коли він запалює ліхтар – начебто ще народжується одна зірка або квітка. А коли він гасить ліхтар – наче зірку чи квітку. Гарна робота. Це по-справжньому корисно, тому що красиво». («Quand il allume une lampe – même s'il est né d'une étoile ou une fleur. Et quand il paie les lumières – comme une étoile ou une fleur. Bon travail. C'est vraiment utile aussi beau»).

Людська праця повинна мати сенс, а не просто перетворюватися в механічні дії. Будь-яка справа корисна лише тоді, коли вона внутрішньо чудова.

У розмові з географом зачіпається ще одна важлива естетична тема – ефемерність прекрасного. «Краса недовговічна», («La beauté n'est pas brève») – гірко зауважує головний герой. Тому Сент-Екзюпері закликає нас якомога дбайливіше ставитися до прекрасного і постаратися не розгубити його на важкому життєвому шляху.

Але найголовніше про прекрасне Маленький принц дізнається від Лиса. Зовні гарні, але порожні всередині троянди не викликають ніяких почуттів у дитини-глядача. Вони мертві для нього. Головний герой відкриває істину для себе, автора і читачів – чудове лише те, що наповнене глибоким змістом.

Непорозуміння, відчуженість людей – це ще одна важлива філософська тема. Сент-Екзюпері не просто зачіпає тему непорозуміння між дорослими і дитиною, а тему самотності в космічному масштабі [6, 97].

Змертвіла людська душа призводить до самотності. Людина судить про інших по «зовнішній оболонці», не бачачи головного в людині – її внутрішньої моральної краси: «Коли дорослим кажеш: «Я бачив гарний будиночок цегляного кольору, на вікнах герань, а на даху голуби», вони ніяк не можуть уявити собі цей будинок. Їм треба сказати: «Я бачив будинок за сто тисяч франків», – і тоді вони вигукують: «Яка краса!»

Люди роз'єднані і самотні (навіть коли перебувають разом) через нездатність зрозуміти, полюбити іншого і подружити з ним: «Де ж люди? – Знову заговорив нарешті Маленький принц. – У пустелі все-таки самотньо... – Серед людей також самотньо, – відповіла змія». Самотнім, ніким не зрозумілим відчуває себе і автор. Його самотність серед людей близька до самотності Маленького принца. Істинне обдарування людини, її талант під силу зрозуміти лише людям з відкритим і чистим серцем. Саме тому так легко і швидко Маленький принц знаходить друга в особі автора, саме тому принц розуміє автора без слів і готовий відкрити другу всі схованок власного серця [2, 39].

Одна з ключових філософських тем казки «Маленький принц» – тема буття. Вона ділиться на реальне буття – існування і ідеальне буття – сутність. Реальне буття тимчасове, минуше, а ідеальне – вічне, незмінне. Сенс людського життя полягає в тому, щоб осягнути, максимально наблизитися до сутності [8, 95].

Дорослі люди з Землі та з планет-астероїдів розчинені в реальному бутті і не прагнуть осягнути сутність вічних цінностей. А душа автора і маленького принца не скуті

льдом байдужості, омертвілістю. Тому їм відкривається справжнє бачення світу: вони дізнаються цінну справжньої дружби, любові та краси. Це тема «пилінність» серця, вміння «бачити» серцем, розуміти без слів.

Маленький принц не відразу осягає цю мудрість. Він залишає власну планету, не знаючи простої істини: те, що він буде шукати на різних планетах, виявиться так близько – на його рідній. Маленький принц осягає цю мудрість, а разом з ним вона відкривається і пілотові-оповідачеві, і читачеві. Разом з маленьким героєм ми заново відкриваємо для себе те головне в житті, що було приховано, але що становить єдину цінність для людини. Маленький принц дізнається, що таке дружба.

Написані в традиції романтичної філософської казки образи глибоко символічні. Ми можемо тільки вгадувати, що хотів сказати ними автор, і трактувати кожний образ залежно від особистого сприйняття. Основними образами-символами є Маленький принц, Лис, Троянда і пустеля.

Маленький принц – це символ людини – мандрівника у всесвіті, який шукає прихований сенс речей і власного життя.

Пустеля – це символ духовної спраги. Вона прекрасна, бо в ній ховаються джерела, знайти які людині допомагає тільки серце.

Оповідач терпить аварію в пустелі – такою є одна з сюжетних ліній в повісті, її фон. По суті, казка і народилася в пустелі. Казки, які ми знаємо і любимо, народилися в лісі, в горах, на березі моря – там, де живуть люди. У казці Сент-Екзюпері лише пустеля і зірки. Чому? Давно помічено, що людина, потрапивши в екстремальну ситуацію, перебуваючи на межі життя і смерті, немов заново переживає, переосмислює своє життя, дає їй суворі оцінки, намагаючись виявити в ній найцінніше. Людина по-новому сприймає і саме життя: що в ній головне, а що випадкове. Оповідач опиняється сам на сам з мертвою пустелею, пісками. Побачити, що правдиве у житті, а що хибне, йому допомагає Маленький принц, прибулець з «планети дитинства». Тому значення цього образу в творі особливе – він подібний до рентгенівського променя, який допомагає людині побачити те, що приховано від поверхневого погляду. Тому тема дитинства з її не затьмареністю погляду, кришталеву чистою і ясною свідомістю і свіжістю почуттів займає центральне місце у повісті. Воістину – «вустами дитини говорить істина» [9, 62].

Герої казки, пройшовши тернистий шлях, здобули свою зірку, і автор вірить в те, що й читач знайде свою далеку зірку. Казка «Маленький принц» сприймається як романтична мрія, не зникла зовсім серед людей. Немов саме дитинство раптом підійшло і стало поруч в тиху годину повної самотності, запитало, з цікавістю дивлячись на розбитий літак: «А що це за штука?» – І повернуло дорослій людині ту безстрашну прямоту суджень та оцінок, яка буває у дітей [7, 126].

Висновки. В якості підсумкового узагальнення слід підкреслити, що «Маленький принц» не просто казка-притча в традиційному вигляді, а модернізований, пристосований до проблем нашого часу її варіант, що містить безліч деталей, натяків, образів, взятих з реалій ХХ століття [6, 93].

Вже сам жанр «казки», до якого звертається митець, підкреслює особливість, незвичайність, можливо деяку нереальність, але лише для того, щоб на простих, на перший погляд, прикладах, проникнути у світ речей дуже важливих, без яких несила жити і творити людині за законами добра та краси, гармонійної довершеності. Однак цей жанр має ще одне надзвичайно важливе значення – доторкання до творчості народу, себто до тих ідей, понять, над якими не владний час, до тих розумінь, які переростають вершини

різних часів. Саме така особливість жанрового вибору митцем створює необхідність більш пильнішого його прочитання, розуміння.

«Добре бачить тільки серце, найголовнішого очам не видно», – вчить нас Маленький принц. Казка викликає у душах читачів цілий спалах почуттів, примушує замислитися над людськими вчинками і вадами. І хоч вона закінчується сумно, але залишає по собі не тільки сум, а й прагнення до прекрасного, світлого, чим наділяє людину дитинство. «Доступна практично всім поколінням людей, суспільним верствам, етносам, цивілізаціям», казка прилучає своїх шанувальників до вічності, невимушено навчаючи їх. Екзюпері ніби змушує читача змінити кут зору на звичні явища. Він підводить до розуміння очевидних істин: не можна ховати зірки в банку і безглуздо їх перераховувати, потрібно берегти тих, за кого ти відповідаєш, і прислухатися до голосу власного серця. Все просто і водночас складно.

Важливо, щоб цю істину запам'ятали діти і не пройшли повз основне – треба бути вірним у коханні і дружбі, не можна бути байдужим до того, що відбувається у світі, не можна пасивно ставитися до зла, кожен відповідає не тільки за свою долю, але й за долю іншої людини. Ця розумна і глибока історія звернена не тільки до дітей. Образ Маленького принца постає в казці уособленням найбільш гуманних сторін людської особистості. Його пригоди на різних планетах – в тому числі і на Землі – це шлях до подолання самотності і пізнання необхідності любові, прихильності, відповідальності за своїх близьких.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Басарія Э. От Короля Солнца к Маленькому принцу / Э. Басарія // Країна знань. – 2007. – № 8. – С. 43–47.
2. Вайсман Н. Зорко одно лиш серце / Н. Вайсман, Р. Гарват // Литература в школе. – 1992. – № 1. – С. 39.
3. Гудим Г. А. де Сент-Екзюпері. Життєпис письменника. «Маленький принц»: Притчовий характер твору, його гуманістичний зміст / Г. Гудим // Все для вчителя. – 2009. – № 9–10. – С. 43–44.
4. Ковальчук О. Проблема утворення і вживання неологізмів у поезії та прозових творах французької літератури / О. Ковальчук, В. Ковальчук // Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації: зб. матер. V міжнародної наук.-практ. конф. (Острого, 12 жовтня 2015). – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – С. 149–151.
5. Ніжо М. Сент-Екзюпері / М. Ніжо. – Москва: Молода гвардія, 1965. – 137 с.
6. Сент-Екзюпері А. Планета людей. Маленький принц / А. де Сент-Екзюпері ; [переклад з фр. А. Перепаді, А. Жаловського]. – Л.: Вища школа, 1981. – 134 с.
7. Сент-Екзюпері А. Маленький принц: повісті / А. де Сент-Екзюпері ; [переклад з фр. А. Перепаді; передм. Б. Чайковського]. – Київ: Школа, 2003. – 144 с.
8. Сипа Л. Філософський роман епохи Просвітництва у контексті філософської прози / Л. Сипа // Молодь і ринок. – № 5 (112). – Дрогобич : ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – С. 93–97.
9. Філатова М. Маленький принц, хворий любов'ю / М. Філатова // Культура. – 1993. – № 31. – С. 53–54.

REFERENCES

1. Basarija E. Ot Korolia Solntsa k Malen'komu printsu / E. Basarija // Kraїna znan'. – 2007. – № 8. – S. 43–47.
2. Vajsman N. Zorko odno lish serdtse / N. Vajsman, R. Garvat // Literatura v shkole. – 1992. – № 1 – S. 39.
3. Gudym G. A. de Sent-Ekziuperi. Zhyttiepys pys'mennyka. «Malen'kyj pryncs» : prytchovyj kharakter tvoru, jogo humanistychnyj zmist / G. Gudym // Vse dlia vchytelia. – 2009. – № 9–10. – S. 43–44.

4. Kovalchuk O. Problema utvorennia i vzhyvannia neologizmiv u poezii ta prozovyh tvorah frantsuz'koï literatury / O. Kovalchuk, V. Kovalchuk // Lingvokognityvni ta sotsiokulturni aspekty komunikatsii : zb. mater. V mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ostrog, 12 zhovtnia 2015) / [red.-uporjad. I. Kovalchuk, L. Kotsjuk, S. Novoselets'ka]. – Ostrog : Vydavnytstvo Natsionalnogo universytetu «Ostroz'ka akademija», 2015. – S. 149–151.

5. Mizho M. Sent-Ekzjuperi / M. Mizho. – Moskva: Moloda gvardija, 1965. – 137 s.

6. Sent-Ekzjuperi A. Planeta liudej. Malen'kyj prynts / A. de Sent-Ekzjuperi ; [pereklad z fr. A. Perepadi, A. Zhalovs'kogo]. – L. : Vyshcha shkola, 1981. – 134 s.

7. Sent-Ekzjuperi A. Malen'kyj prints : povisti / A. de Sent-Ekzjuperi ; [pereklad z fr. A. Perepadi, peredmov. B. Chajkovs'kogo]. – Kyiv : Shkola, 2003. – 144 s.

8. Sypa L. Filososf's'kyj roman epokhy Prosvitnytstva u konteksti filososf's'koï prozy / L. Sypa // Molod' i rynek. – № 5(112). – Drohobych: DDPU imeni Ivana Franka, 2014. – S. 93–97.

9. Filatova M. Malen'kyj prynts, hvoryj liubovju / M. Filatova // Kultura. – 1993. – № 31. – S. 53–54.

Статтю подано до редакції 25.09.2017 р.